

ZAGADNIENIE PRAWNE

W sprawie o zapłatę na skutek apelacji pozwanego od wyroku Sądu Rejonowego z dnia 29 marca 2012 r.

Czy dopuszczalne jest na etapie postępowania apelacyjnego, w razie stwierdzenia, że za Skarb Państwa będący powodem wszystkie czynności procesowe podejmował organ jednostki organizacyjnej Lasów Państwowych, z której działalnością nie wiąże się dochodzone roszczenie, wskazanie przez sąd drugiej instancji właściwej jednostki?

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 29 marca 2012 Sąd Rejonowy w S. zasądził od pozwanej K. S. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością na rzecz powoda Skarbu Państwa – Nadleśnictwa G. kwotę 3.410,01 złotych z ustawowymi odsetkami od kwot: 3.401,01 złotych od dnia 26 lutego 2011 roku, 9 złotych od dnia 8 września 2011 roku oraz kwotę 600 złotych tytułem kosztów procesu. Zasądzona kwota należności stanowiła karę umowną zastrzeżoną w umowie kupna-sprzedaży z dnia 21 grudnia 2009 roku [...] zawartej pomiędzy Państwowym Gospodarstwem Leśnym Lasy Państwowe (reprezentującym Skarb Państwa w zakresie zarządzanego mienia) – Dyrekcją Generalną Lasów Państwowych, reprezentowaną przez Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych a pozwaną, jako kupującym.

W tej umowie zapisano, że Dyrektor Generalny Lasów Państwowych działa w imieniu jednostek organizacyjnych Lasów Państwowych. Do akt sprawy nie dołączono żadnego dowodu na istnienie pełnomocnictwa udzielonego przez kierownika lub organ którejkolwiek z jednostek organizacyjnych Lasów Państwowych.

Umowa dotyczyła sprzedaży drewna, które miało być wydawane kupującemu zgodnie z kwartalnymi harmonogramami w rozbiu na miesiące, ustalonymi przez kupującego z poszczególnymi Regionalnymi Dyrekcjami Lasów Państwowych (RDLP). Dopuszczalne odchylenie w realizacji sprzedaży ustalonej w harmonogramie określono na +/- 5% w skali RDLP, natomiast gdyby proces realizacji sprzedaży ustalonej w harmonogramach wyniósł poniżej 95%, to sprzedający lub kupujący miał zapłacić drugiej stronie karę umowną w wysokości 5% wartości nieodebranego lub nieprzygotowanego do sprzedaży drewna.

W uzasadnieniu wyroku Sąd Rejonowy między innymi stwierdził, że postanowienie dotyczące kary umownej nie wyjaśnia, komu należy się kara. Stwierdził, że ustalenie, czy kara umowna należy się jednostce organizacyjnej jaką jest Nadleśnictwo G., czy Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w S., ma znaczenie dla ustalenia, czy Skarb Państwa jest prawidłowo reprezentowany w świetle art. 67 § 2 k.p.c.

Rozważając to zagadnienie Sąd Rejonowy stwierdził, że z art. 50 ustawy o lasach wynika, że Lasy Państwowe prowadzą działalność na zasadzie samodzielności finansowania i finansują swoją działalność z dochodów własnych, zaś większość dochodów wypracowują nadleśnictwa, jako prowadzące sprzedaż drewna. Z ich dochodów odprowadzane są środki na finansowanie kosztów utrzymania Dyrekcji Generalnej i dyrekcji regionalnych a także opłaty na fundusz leśny. Skoro zatem w świetle powołanej umowy nadleśnictwa miały czerpać dochód ze sprzedaży drewna, naliczając cenę wyłącznie od masy odebranej, to logiczne jest według Sądu Rejonowego, że w przypadku naliczenia kary od masy nieodebranej, także powinna ona przypaść konkretnemu nadleśnictwu. Konkludując Sąd Rejonowy stwierdził, że choć rozliczenie umowy następowało na szczeblu RDLP, to ta następnie mogła zdecydować, któremu z nadleśnictw przypadnie kara umowna proporcjonalnie do niezrealizowanych odbiorów.

Apelację od tego wyroku złożyła pozwana. Zarzuciła między innymi naruszenie przepisów prawa materialnego, a w szczególności art. 33 ust. 3 pkt 1 oraz art. 35 ust. 1 pkt 1 w zw. z art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy o lasach poprzez ich błędną interpretację a w konsekwencji uznanie kompetencji Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych do zawierania umów sprzedaży drewna. Skarżąca zarzuciła, że powód nie przedstawił pełnomocnictwa udzielonego Dyrektorowi Generalnemu przez

jednostki organizacyjne Lasów Państwowych do zawierania umowy, z której wynika uprawnienie do dochodzenia kary umownej.

Przy rozpoznawaniu sprawy na skutek apelacji strony pozwanej tutejszy Sąd Okręgowy powziął wątpliwość, czy w wypadku stwierdzenia, że za Skarb Państwa będący powodem, wszystkie czynności podejmował organ jednostki organizacyjnej Lasów Państwowych, z której działalnością nie wiąże się dochodzone roszczenie, dopuszczalne jest, dopiero na etapie postępowania apelacyjnego, wskazanie przez sąd drugiej instancji właściwej jednostki.

Skarb Państwa dochodzi roszczenia z tytułu kary umownej zastrzeżonej w § 5 umowy [...] z dnia 21 grudnia 2009 roku. Umowa ta dotyczyła sprzedaży drewna a zawarł ją Dyrektor Generalny Lasów Państwowych. Wprawdzie w jej treści zapisano, że umowa została zawarta w imieniu jednostek organizacyjnych Lasów Państwowych, jednak w sprawie nie przedłożono żadnych dowodów na istnienie upoważnienia tych jednostek.

W związku z powyższym nie ma podstaw do przyjęcia, że dochodzenie kary umownej z umowy zawartej przez Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych jest roszczeniem związanym z działalnością Nadleśnictwa G. Nie zmienia tej sytuacji wskazanie zawarte w piśmie Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w S. do pozwanej z dnia 30 listopada 2010 roku - tego Nadleśnictwa, jako jednego z nadleśnictw, które naliczą karę umowną. Nie ma znaczenia, że – jak to przyjął Sąd Rejonowy – w świetle powołanej umowy nadleśnictwa miały czerpać dochód ze sprzedaży drewna. Świadczenia kary umownej nie można kwalifikować jako tego dochodu.

Zgodnie z art. 32 ust. 2 ustawy z dnia 28 września 1991 roku o lasach, w skład Lasów Państwowych, jako jednostki organizacyjne, wchodzi: Dyrekcja Generalna Lasów Państwowych, regionalne dyrekcje Lasów Państwowych, nadleśnictwa i inne jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej. Jednostki te mają odrębne kompetencje i każda z nich reprezentuje Skarb Państwa w stosunkach cywilnoprawnych w zakresie swojego działania (art. 33 ust. 3 pkt 1, art. 34 pkt 1, art. 35 ust. 1 pkt 1 ustawy o lasach). Nie ma też podstaw do przyjęcia, że wchodzi w grę zastępowanie Skarbu Państwa przez jedną jednostkę organizacyjną Lasów Państwowych, gdy roszczenie związane jest z działalnością innej jednostki

organizacyjnej (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 marca 2003 roku, I CKN 76/01).

Zgodnie z art. 67 § 2 k.p.c. za Skarb Państwa podejmuje czynności procesowe organ państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie lub organ jednostki nadrzędnej. Ponieważ to Skarb Państwa jest stroną, jako osoba prawna, podejmowanie czynności przez jednostkę organizacyjną, z którą nie wiąże się dochodzone roszczenie, nie skutkuje odrzuceniem pozwu (art. 199 § 1 pkt 3 k.p.c.) ani nieważnością postępowania (art. 379 pkt 2 k.p.c.).

Rozważania w sprawie skutków wskazania niewłaściwej jednostki jako *statio fisci* Skarbu Państwa zwykle koncentrują się na sytuacji Skarbu Państwa jako pozwanego. Uważa się, że ustalenie jednostki, z którą wiąże się dochodzone roszczenie nie przysparza na ogół trudności, jeśli Skarb Państwa występuje jako strona powodowa. Wynikać to ma z tego, że „poszczególnym jednostkom organizacyjnym nie nastęrcza na ogół trudności ustalenie i powiązanie ze swoją działalnością tych okoliczności i zdarzeń, które uzasadniają przyjęcie, że dochodzone roszczenie wiąże się z ich działalnością” (tak, G. Bieniek, *Reprezentacja Skarbu Państwa i jednostek samorządu terytorialnego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2004, s. 35).

Dominującym jest pogląd, że w razie wskazania przez powoda państwowej jednostki organizacyjnej Skarbu Państwa, z której działalnością nie wiąże się dochodzone roszczenie, sąd powinien z urzędu ustalić właściwą jednostkę, a więc spełniającą kryteria z art. 67 § 2 k.p.c. (tak, np. M. Jędrzejewska, K. Weitz [w:] T. Ereciński [red.] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1. Warszawa 2009, s. 248). Problematiczne jest „wprowadzanie” właściwej jednostki do procesu cywilnego.

W wyroku z dnia 11 stycznia 1974 roku (II CR 685/73) Sąd Najwyższy stwierdził, że w sytuacji gdy strona, pozywając Skarb Państwa, wadliwie określa państwową jednostkę organizacyjną, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, a w sprawie winna występować inna państwowa jednostka organizacyjna, uzupełnienie braku w zakresie prawidłowego określenia strony pozwanej powinno nastąpić nie w trybie wezwania do wzięcia udziału w sprawie (art. 194 § 3 k.p.c.), lecz w płaszczyźnie właściwej reprezentacji (art. 67 § 2 k.p.c.). Zwraca się jednocześnie uwagę, że owo uzupełnienie nie polega tylko na zawiadomieniu właściwej jednostki, bowiem niezbędne jest jej formalne wezwanie do

udziału w sprawie (por. M. Zychowicz [w:] K. Piasecki [red.] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, tom I, Warszawa 1996, s. 277), a w takiej sytuacji trudno byłoby odmówić żądaniu jednostki organizacyjnej wezwanej do udziału w sprawie, aby powtórzyć dotychczasowe postępowanie w całości lub w części (tak. G. Bieniek, *op. cit.*, s. 27).

Takie żądanie odpowiada uprawnieniu wynikającemu z art. 198 § 3 k.p.c., przysługującemu osobom wezwanym do udziału w sprawie oraz zgłaszającym swoje przystąpienie do sprawy w charakterze powodów. Już powyższe uzasadnia wątpliwości co do dopuszczalności „wprowadzania” innego *statio fisci* dopiero w postępowaniu apelacyjnym.

Trzeba dodać, że traktowanie wezwania właściwego *statio fisci* jako czynności w płaszczyźnie należytej reprezentacji nie może usunąć z pola widzenia odmienności tak rozumianego wskazania właściwej jednostki organizacyjnej Skarbu Państwa od znaczenia czynności zmierzających do zapewnienia właściwej reprezentacji strony, a dotyczących innych stron niż Skarb Państwa. Dla przykładu, wskazanie właściwej jednostki organizacyjnej Skarbu Państwa nie skutkuje tym, że tylko ta jednostka może być podejmować czynności na podstawie art. 67 § 2 k.p.c. O ile są jeszcze inne jednostki, czy to już podejmujące czynności, czy mogące je podejmować, to postępowanie może się toczyć również z ich udziałem, natomiast o ile te inne jednostki nie wykonują czynności procesowych, to Skarb Państwa nie może oprzeć apelacji na tym, że zasądzone od niego roszczenie wiąże się z działalnością innej jeszcze jednostki organizacyjnej, oprócz wymienionej w sentencji zaskarżonego wyroku (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 1978 roku, II CR 96/78).

Z drugiej strony, w piśmiennictwie przedstawione zostało zapatrywanie, że wystąpienie Skarbu Państwa z pozwem, po zakończeniu poprzedniego postępowania przy jednakowej podstawie faktycznej, ale ze wskazaniem innego *statio fisci*, nie daje podstawy do wniosku, że zachodzi powaga rzeczy osądzonej (tak, K. Piasecki, *Skarb Państwa i jego reprezentacja w procesie cywilnym*, PUG 1980, nr 5, s. 144). U podstaw tego zapatrywania leży przekonanie, że fakty wskazujące na identyczność przedmiotową zakończonego i wszczynanego procesu nabierają innego znaczenia w określonym, odmiennym od występującego w zakończonym procesie, układzie podmiotowym.

W związku z powyższym uważa się, że gdy w postępowaniu apelacyjnym na skutek apelacji wniesionej przez pozwaną Skarb Państwa, wywiezionej przez jednostkę organizacyjną, która została wskazana w postępowaniu jako ta, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, sąd drugiej instancji stwierdzi, że dochodzone roszczenie wiąże się z działalnością innej *statio fisci*, dotychczas nie uczestniczącej w procesie, zachodzą przesłanki do uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania (por. G. Bieniek, *op. cit.*, s. 29).

Konieczność wskazania właściwego *statio fisci*, zachodzi nie tylko wówczas, gdy Skarb Państwa jest pozwanym. W uzasadnieniu uchwały z dnia 19 kwietnia 2001 roku (III CZP 10/01) Sąd Najwyższy stwierdził, że sąd ma obowiązek czuwać nad tym aby Skarb Państwa był w postępowaniu sądowym reprezentowany w sposób prawidłowy, również wtedy gdy Skarb Państwa jest powodem.

Wymóg określenia przez sąd właściwego *statio fisci* gdy Skarb Państwa jest stroną uzasadniany jest potrzebą zapewnienia Skarbowi Państwa możliwości obrony jego praw (tak w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z dnia 17 marca 2010 roku, II CSK 393/09). O ile ta argumentacja nie wywołuje wątpliwości gdy Skarb Państwa jest pozwanym, o tyle powstaje kwestia dopuszczalności wskazania właściwego *statio fisci* gdy Skarb Państwa jest powodem, rozważana w aspekcie zasady równości stron. Chodzi nie tyle o rozstrzygnięcie, czy w ogóle takie wskazanie, a następnie wezwanie właściwej jednostki, jest dopuszczalne (bo co do tego tutejszy Sąd nie neguje jednolitego stanowiska wyrażonego w powołanych wyżej orzeczeniach), lecz o rozstrzygnięcie, czy jest to dopuszczalne na każdym etapie procesu, a w szczególności w fazie postępowania apelacyjnego.

Zasada równości stron procesu oznacza, że występujące w nim dwie przeciwstawne strony muszą posiadać zagwarantowaną jednakową możliwość obrony swoich interesów. Wyraża się to tym, że, po pierwsze, każda ze stron ma dysponować takimi samymi możliwościami działania, w tym korzystania z tych samych środków obrony swoich praw, po drugie, rozstrzygnięcie sprawy może nastąpić jedynie po wysłuchaniu drugiej strony co do powództwa i środków obrony przeciwko niemu, a przynajmniej po umożliwieniu wypowiedzenia się co do oświadczeń strony przeciwnej.

Te aspekty, czysto formalne, zasady równości stron, nakładają na sąd obowiązek zagwarantowania realizacji tej zasady, przez takie stosowanie przepisów proceduralnych, by zachowana była równowaga pomiędzy prawami i obowiązkami

procesowymi obu stron postępowania. Przyjmując więc, że wskazanie właściwej *statio fisci* ma zapewnić Skarbowi Państwa możliwość należytej merytorycznie obrony (zob. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2011 roku, I CSK 438/10), należy jednocześnie stwierdzić, że musi ono zapewniać respektowanie zasady równości stron procesu.

Wystąpienie z powództwem w niniejszej sprawie przez Skarb Państwa było wyrazem autonomii działania wskazanej w pozwie jednostki organizacyjnej Lasów Państwowych, jako reprezentanta Skarbu Państwa. Pozew został wniesiony przez profesjonalnego pełnomocnika, któremu pełnomocnictwa udzielił reprezentant jednostki organizacyjnej, korzystając z ustawowego upoważnienia (art. 35 ust. 1 pkt 1 ustawy o lasach) niezależnego od upoważnienia organów innych jednostek organizacyjnych Lasów Państwowych. Roszczenie pozwu stanowi realizację prawa do żądania kary umownej zastrzeżonej w umowie, w której Skarb Państwa reprezentowany był przez inną jednostkę organizacyjną, niż wskazana w pozwie, a następnie w zaskarżonym wyroku, natomiast jego wymagalność określona została na podstawie czynności *statio fisci*, której reprezentant podjął czynność wniesienia pozwu.

Wskazanie innej jednostki organizacyjnej Skarbu Państwa jako powoda będzie oznaczało upoważnienie do podejmowania czynności procesowych jednostki organizacyjnej, której organ nie podejmował żadnego wystąpienia procesowego wobec strony pozwanej, a więc związania jej skutkami wystąpienia, na które nie miała wpływu. Należy zastrzec, że powyższe stwierdzenie zakłada uwzględnienie materialnoprawnej konstrukcji zakładającej jednolitość Skarbu Państwa jako osoby prawnej, uwzględnia jednak również praktyczne skutki wskazania dopiero w postępowaniu apelacyjnym właściwego *statio fisci*, gdy Skarb Państwa jest powodem. Dopiero rozważenie również tych skutków pozwala w pełni ocenić, czy w określonej sytuacji procesowej respektowana jest zasada równości stron.

Kontynuując te rozważania należy zauważyć, że skutkiem wskazania innej jednostki organizacyjnej niż wykonująca dotychczas czynności procesowe za Skarb Państwa jako powoda jest możliwość przedstawienia całkowicie nowego, być może odmiennego stanowiska procesowego, adekwatnego do roli tej jednostki, innej niż rola jednostki wskazanej w pozwie. Idąc dalej, skutkiem powstania zupełnie nowej sytuacji procesowej będzie to, że dopiero w postępowaniu apelacyjnym zaistnieją

warunki do zajęcia przez drugą stronę stanowiska co do wiążącej, bo wyrażonej przez właściwą *statio fisci*, czynności procesowej podjętej za Skarb Państwa.

W tej sytuacji wydaje się problematyczne zachowanie zasady równości stron, gdy wskazanie właściwego *statio fisci* Skarbu Państwa jako powoda, ma nastąpić dopiero w postępowaniu apelacyjnym. Kwestia dopuszczalności wskazania dopiero w postępowaniu apelacyjnym właściwego *statio fisci* po stronie Skarbu Państwa jako powoda, jest zagadnieniem poprzedzającym dalsze badanie sprawy w granicach apelacji (art. 378 § 1 k.p.c.), dlatego musi być rozstrzygnięta w pierwszej kolejności.

Reasumując, przedstawione zagadnienie podlega rozstrzygnięciu przed przestąpieniem do badania zarzutów zawartych w apelacji, a wręcz warunkuje potrzebę albo możliwość badania tych zarzutów w postępowaniu apelacyjnym. Przedstawiane zagadnienie prawne bezpośrednio nawiązuje do sytuacji faktycznej i prawnej występującej w rozpoznawanej sprawie, a jego rozwiązanie, choć nie zdecyduje o wyniku postępowania apelacyjnego, z uwagi na inne jeszcze zagadnienia mieszczące się w granicach apelacji, ma dla rozstrzygnięcia tych zagadnień znaczenie prejudycjalne. W związku z powyższym, na podstawie art. 390 § 1 k.p.c., należało postanowić jak w postanowieniu z dnia 5 listopada 2012.